

บทที่ 2

การเตรียมความพร้อมเด็กปัญญาอ่อน

ในระยะแรกเริ่ม พ่อแม่ผู้ปกครองและครูควรร่วมมือกันในการจัดโครงการสำหรับฝึกทักษะเพื่อการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กปัญญาอ่อน โดยจัดเป็น โครงการช่วยเหลือเด็กระยะแรกเริ่ม (Early Intervention Program) เพื่อป้องกันความพิการ การเฝ้าระวัง การคัดแยก และการฟื้นฟูสมรรถภาพ และการกระตุ้นพัฒนาการให้แก่เด็ก โดยที่พ่อแม่ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการให้แรงเสริมต่างๆ ขณะที่เด็กกำลังอยู่ในระหว่างการฝึกทักษะการเรียนรู้ในโปรแกรม และช่วยให้เด็กยังคงมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์หลังจากโปรแกรมสิ้นสุดลง โดยมีเหตุผลว่า พ่อแม่ผู้ปกครองรู้จักเด็กดีกว่าคนอื่น และเป็นที่ทำให้ข้อมูลต่างๆ ที่สำคัญได้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด รวมทั้งประโยชน์ที่เด็กจะได้รับจากความคาดหวังจากพ่อแม่ผู้ปกครองและครูจะเป็นแนวเดียวกัน ทำให้เด็กไม่เกิดความสับสน ทำให้เกิดการเรียนรู้ทักษะเฉพาะได้ เร็วขึ้นเกือบสองเท่า

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้วข้างต้นสิ่งที่สำคัญมากคือ การเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเด็กปัญญาอ่อนจะต้องใช้เวลานานในการดูแลมากกว่าเด็กทั่วไป และจะต้องให้ความพึงพิงในเรื่องอาหาร ความอบอุ่น การดูแล และการเล่น การไปเที่ยว ซึ่งผู้ปกครองจะช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กปัญญาอ่อนในระยะแรกนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในด้านต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีพและการดำเนินชีวิตในแต่ละวันอย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

นอกจากทักษะในชีวิตประจำวันแล้ว การเตรียมความพร้อมเพื่อให้เด็กปัญญาอ่อนช่วยเหลือตนเองได้เป็นสิ่งที่สำคัญ และจำเป็นมากที่สุดก่อนที่จะไปโรงเรียน เพราะที่โรงเรียนเด็กจะต้องมีความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามกำหนดในตารางประจำวันทั้งด้านการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตในแต่ละชั่วโมงในแต่ละวัน

ทักษะที่สำคัญยิ่งคือความพร้อมในการเรียนรู้ ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองและครูจำเป็นจะต้องร่วมมือกันเพื่อให้เด็กมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ให้ได้เร็วที่สุด และมากที่สุด ก่อนที่เด็กจะเข้าเรียนร่วมในชั้นเรียนเพื่อจะได้พัฒนาในด้านต่าง ๆ ในขั้นต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จึงอาจสรุปได้ว่าทักษะที่จำเป็นจะต้องฝึกให้เด็กมีความพร้อมเป็นสิ่งจำเป็นที่
จะต้องร่วมมือกันทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองและครู เพื่อให้เด็กมีความพร้อมในชีวิต ชีวิตประจำวัน
การช่วยเหลือตนเอง และความพร้อมในการเรียนรู้
การเตรียมความพร้อมในชีวิตประจำวัน

เด็กปัญญาอ่อนในช่วงแรกของชีวิต พ่อแม่ผู้ปกครองและครูควรร่วมมือกันในการ
การเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กด้วยการสร้างความคุ้นเคยกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่เด็ก
เห็นอยู่เป็นประจำทุกวัน โดยการแนะนำ เรียกขานชื่อสิ่งต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้ง
การเล่นเกมหายชื่อสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการให้เรียนรู้ และให้เด็กไว้สัมผัสและมองดูสิ่งต่าง ๆ
พร้อมกับการใช้ ภาษาพูดหรืออ่านตลอดจนความจำและความคิดด้วยเหตุผล โดยใช้
เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นประจำวัน ในวาระและโอกาสต่าง ๆ หรืออาจใช้การจัดฉาก
เป็นหมวดหมู่ด้วยภาพเขียน หรือภาพถ่ายที่ สวยงาม ดังนี้

1. ร่างกายของชายและหญิง
2. เครื่องแต่งกายของชาย
3. ห้องต่าง ๆ ภายในบ้าน
4. เครื่องใช้ในห้องต่าง ๆ ภายในบ้าน
5. บริเวณบ้านภายในและเครื่องใช้
6. บริเวณบ้านภายนอกและเครื่องใช้
7. สถานที่นอกบ้านและเครื่องใช้

นอกจากการจัดหมวดหมู่ไว้แล้วนี้ พ่อแม่ผู้ปกครองและครูอาจจะแนะนำให้
เด็กรู้จักชื่อสิ่งของต่าง ๆ เพิ่มเติมตามสภาพแวดล้อมที่ได้พบเห็นจริง ๆ นอกจากนี้ควร
กระตุ้นให้เด็กตั้งคำถามแล้วพ่อแม่ผู้ปกครอง และครูจะต้องตอบคำถามของเด็กด้วยความ
เต็มใจและตั้งใจ ซึ่งเป็นการส่งเสริมพื้นฐานการเรียนรู้ให้แก่เด็กในช่วงแรกของชีวิตอย่างมี
ประสิทธิภาพ

การเล่นของเด็ก สามารถที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้
โดยอาศัยพื้นฐานความสนใจของเด็กเป็นสำคัญ นักการศึกษาได้ศึกษาจากทดลองและวิจัย
สรุปผลไว้ว่า การเล่น เป็นการเรียนรู้ที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองและครูจึง
ควรสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้มีความสนุกสนานเพื่อให้เด็กเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้
และมีความสุขกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการสร้างเสริมพัฒนาการในแต่ละระดับ
หรือระดับอายุในทุกด้าน คือร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม

กิจกรรมที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นกิจกรรมที่พ่อแม่ผู้ปกครองและครู สามารถ
นำไปใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็กที่บ้าน หรือโรงเรียน เพื่อกระตุ้นให้เด็ก

มีความพร้อมทั้งด้านการเรียนรู้ทางตรง การใช้ภาษาและการลำดับการจำ มีความสามารถในการบอกชื่อสิ่งของต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวได้อย่างถูกต้องชัดเจน ด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ตามเป้าหมายที่ต้องการ ตามแผนการเรียนรู้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ร่างกายของเด็กชายและเด็กหญิง ได้แก่ ส่วนหัว ผม คือ ตา จมูก หู ปาก คาง ส่วนลำตัวมี ไหล่ ออก ท้อง สะตือ สะโพก ส่วนแขน มี แขน ศอก มือ นิ้ว เล็บ ส่วนขามี ขา เข่า เท้า นิ้ว เล็บ

2. เครื่องแต่งกายของชายและหญิง

เครื่องแต่งกายชาย ได้แก่ เสื้อ กางเกง หมวก เนคไท ถุงเท้า รองเท้า

เครื่องแต่งกายหญิง ได้แก่ เสื้อ กระโปรง ถุงเท้า รองเท้า โบว์ผูกผม

3. ห้องต่าง ๆ ภายในบ้าน ได้แก่ห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องอาหาร ห้องรับแขก ห้องเก็บของ

4. เครื่องใช้ภายในห้องต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องใช้ในห้องนอน เช่น เตียงนอน ที่นอน มุ้ง หมอนข้าง ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอน

เครื่องใช้ในห้องน้ำ เช่น อ่างอาบน้ำ ก๊อกน้ำ ผักบัวอาบน้ำ ชันน้ำ สบู่ ยา สระผม

การเตรียมความพร้อมในการช่วยเหลือตนเอง

เด็กปัญญาอ่อนจะต้องดำเนินชีวิตเป็นอิสระ ตามลำพังด้วยตนเองให้ได้มากที่สุด ศรียา นิยมธรรม (2539 : 160 – 165) ได้กล่าวว่า

เด็กพิการ หรือเด็กที่มีพัฒนาการทางสมองล่าช้า จำเป็นต้องเรียนรู้การดำรงชีวิตโดยอิสระให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะพิการในลักษณะใด การที่เขาจะดำรงชีวิตอย่างอิสระได้นั้นจำเป็นจะต้องมีทักษะต่าง ๆ ในการช่วยตนเอง ทั้งนี้หมายถึง การเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองในเรื่องการกินอยู่ การแต่งตัว การเข้าห้องน้ำ และกิจวัตรอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน เด็กทุกคนมิได้มีพฤติกรรมเหมือนกันเมื่ออยู่ในวัยเดียวกัน เด็กบางคนไม่ว่าจะพิการหรือไม่ เรียนรู้ที่จะช่วย ตนเองได้ตั้งแต่เยาว์วัย บางคนก็เรียนรู้ได้ช้า ทั้งนี้เพราะมีความแตกต่างกันไปในเรื่องของพัฒนาการและแม้แต่ในเด็กคนเดียวก็ยังมีช่วงที่พัฒนาช้าเร็วต่างกัน เด็กบางคนช่วยตนเองได้เร็วกว่าเด็กคนอื่นในวัยเดียวกัน บางคนก็เหมือน ๆ กับคนอื่น ๆ และบางคนก็ล่าหลังเด็กอื่น

ในช่วงขวบแรก ๆ เป็นเวลาที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ที่จะดูแลตนเอง ช่วงนี้เป็นช่วงเวลาของเด็กทุกคนจะต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออิสรภาพ เด็ก ๆ อยากช่วยตนเอง ช่วงนี้เป็น

ช่วงเวลาที่เด็กทุกคนจะต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออิสรภาพ เด็ก ๆ อยากช่วยตนเอง เด็ก ๆ กับคนอื่น ๆ และบางคนก็ ล้าหลังเด็กอื่น

ในช่วงขวบแรก ๆ เป็นเวลาที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ที่จะดูแลตนเอง ช่วงนี้เป็นช่วงเวลาที่เด็กทุกคนจะต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออิสรภาพ เด็ก ๆ อยากช่วยตนเอง เด็ก ๆ ต้องทำงานหนักตามความสามารถที่มีในแต่ละคน

จากการสังเกตเด็กเล็ก ๆ พบว่า เด็ก ๆ จะเฝ้ามองและเลียนแบบการช่วยเหลือตนเองของเด็กที่โตกว่าและผู้ใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นเด็กเล็ก ๆ จะฝึกฝนครั้งแล้วครั้งเล่าลองสังเกตเด็กที่เพิ่งจะผูกเชือกรองเท้าเป็น เด็ก ๆ จะผูกและแก้เชือกวันละ 10 – 15 ครั้ง เด็กอายุ 2 ขวบที่ลากและดึงเก้าอี้เพื่อปีนไปรองน้ำมาดื่มโดยไม่ขอร้องให้ใครช่วย หรือเด็กสามขวบที่ดึง บิดตัว และพยายามหมุนเสื้อหรือตัวเองในท่าต่าง ๆ เพื่อพยายามที่จะเรียนรู้วิธีช่วยตนเอง ซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

ความภาคภูมิใจและความปิติยินดีที่เกิดจากการทำอะไรได้เองนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ความภาคภูมิใจแบบนี้จะมองเห็นได้ชัด เช่น จากการที่เด็กสองขวบรินน้ำดื่มได้เอง หรือเราอาจเคยได้ยินเด็กสามขวบร้องตะโกนว่า “ดูซิ หนูทำได้แล้ว หนูใส่เสื้อเองได้แล้ว” หรือเด็กหกขวบที่ทอดไข่ให้น้องกินได้ ไม่เฉพาะแต่ตนเองเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กรู้สึกว่าได้ประสบความสำเร็จ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง

เด็กพิการที่สามารถเรียนรู้ทักษะเหล่านี้ได้ก็เช่นกัน เด็กเหล่านี้สามารถเรียนรู้ถึงความรู้สึกที่ดีเมื่อทำสิ่งต่าง ๆ ได้เอง เช่น ใส่เสื้อได้ (แม้จะกลับหน้ากลับหลัง) เด็กพิการบางคนพูดไม่ได้ ตะโกนบอกไม่ได้ “ดูซิ ดูว่าฉันทำอะไรได้”

ตัวอย่างทักษะการช่วยเหลือตนเองในช่วงอายุต่าง ๆ

อายุ	การแต่งตัว	การกินอาหาร	การอาบน้ำและการเข้าห้องน้ำ	ทั่วไป
2 - 3 ปี	สามารถถอดเสื้อ ออกได้หรือเปลี่ยนเสื้อได้ แต่อาจยากเล็กน้อย ง่าย ๆ มักต้องการความช่วยเหลือ แต่ร่วมมือดี	ใช้ช้อนส้อม ได้ แต่ชอบใช้มือและ ช้อนมากกว่าป้อนอาหารที่ชอบได้เอง ดื่มน้ำจากแก้วได้	บอกว่าจะเข้าห้องน้ำได้โดยไม่ทำเลอะก่อน สามารถกลั้นปัสสาวะ อุจจาระ ได้นานขึ้น	สามารถเปิดประตู เลื่อนหรือที่มีลูกบิดได้ ขึ้นลงบันไดโดยเกาะราวได้เลื่อนเก้าอี้มารองเพื่อปีนหยิบสิ่งที่ต้องการได้
3 - 4 ปี	ถอดเสื้อได้ เรียบร้อยและรวดเร็ว ใส่เสื้อ, ถอดกระดุม ชิบได้ คล่อง เก็บเสื้อแขวนเสื้อในตู้ได้	ใช้ช้อนส้อมได้ คล่อง รินน้ำจากเหยือกใส่แก้วได้ กินอาหารร่วมกับคนอื่นในครอบครัวได้ แต่อาจอึดอาดและไม่เล็กลงง่าย ๆ	ชอบอาบน้ำเอง โดยเฉพาะถ้าได้เล่นน้ำในอ่างจะไม่ค่อยเลิกและอาบไม่สะอาดนัก มักตื่นนอนกลางวันและขอให้พาไปห้องน้ำ	บอกอายุ เพศ และชื่อ นามสกุลของตนเองได้ทำตามคำสั่ง 2-3 อย่างได้ แยกจากพ่อแม่ไปโรงเรียนชั้นปฐมวัยได้
4 - 5 ปี	ร้อยเชือกทรงเท้าได้ บางคนก็เรียนรู้ที่จะผูกพันได้ ถอดเสื้อและใส่เสื้อเองได้โดยมีคนช่วยเล็กน้อย หรือไม่ต้องมีคนช่วยแล้วแต่ชนิดของเสื้อผ้า อาจช้าหรือแต่งมากเกินไป บอกหน้าหลังของเสื้อได้แต่	ใช้มือ ซ่อมส้อมได้เหมาะสม กินอาหารได้เองโดยไม่ต้องป้อน แต่อาจคลุกหรือฉีกเนื่องจากชินโต ให้ก่อน	อาบน้ำเช็ดตัวได้เองเข้าห้องน้ำล้างมือล้างกันได้เองแต่บางครั้งก็อาจไม่เรียบร้อยนัก	เล่นกับเพื่อนบ้านและเมื่อเรียกก็จะกลับทิ้งของเล่นที่เล่นแล้วต้องเตือนให้เก็บช่วยงานบ้านได้บ้าง เช่น จัดโต๊ะ เทชยะให้อาหารสัตว์ แต่ก็อาจลืมในบางครั้ง

	อาจยังไม่กลับอยู่บ้าง			
อายุ	การแต่งตัว	การกินอาหาร	การอาบน้ำและการเข้าห้องน้ำ	ทั่วไป
5 – 6 ปี	ผูกเชือกรองเท้าได้เอง แต่งตัวเองได้เกือบทุกชิ้นและช่วยน้องแต่งตัวได้	กินอาหารโดยใช้จานช้อนได้เอง แต่ยังไม่เรียบร้อย เพราะรีบไปเล่น รู้จักมารยาทในการรับประทานอาหาร แต่มักลืม	อาบน้ำเช็ด โดยมีคนดูแลเล็กน้อย ปกติไม่ค่อยสระผม อาจต้องช่วยเข้าห้องน้ำ ควบคุมการขับถ่ายได้เอง	สามารถไปโรงเรียนด้วย ตนเอง ใฝ่ใจให้เอาเงินไปใช้เองได้ เล็กน้อยหรือให้ไปซื้อของใกล้ ๆ บ้านได้ จัดเตียง ตัวเองได้ เอาเสื้อผ้าแล้วใส่ตระกร้า รู้จักแยกขวา-ซ้าย ได้

ที่มา : ศรียา นิยมธรรม (2539 : 167 – 169)

วิธีช่วยเหลือ

ความเมตตาที่มีต่อเด็กพิการนั้นคือการหาหนทางช่วยเด็กเหล่านั้นให้เขาช่วยตนเอง เช่น

- แนะนำให้เด็กเอาแขนและมือสองข้างเข้าไปในแขนเสื้อเพื่อเขาจะได้ใส่แขนเสื้อได้
- สำหรับเด็กผู้หญิงที่เดินไปได้ ก็วางของใช้ไว้ให้ใกล้ ๆ เช่น เสื้อผ้าที่จะแต่งตัว แล้วเด็กจะเอื้อมหยิบเองและพยายามใส่เอง
- เรื่องเวลานอนพักกลางวัน ดูว่าเด็กมีหอนแล้วหรือยัง เพื่อว่าเด็กจะได้หยิบมาวางนอนได้เอง

ความเมตตาที่มีต่อเด็กพิการที่ยังเล็กอีกอย่างก็คือการที่ครูใช้คำชม หรือคำพูดที่ดีเมื่อเด็กสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง คือครูจะพูดย้ำบอกว่าเด็กทำอะไรที่ดีและถูกต้อง เด็กก็จะรู้ได้ทันทีว่าเขาประสบความสำเร็จ และรู้ด้วยว่าสิ่งที่เขานั้นเป็นสิ่งที่ดีหรือผู้อื่นชื่นชม ตัวอย่างการชมหรือการย้ำที่ดี “หนูรินน้ำใส่แก้วดีมาก รินน้ำช้า ๆ และ

ไม่หกเลย” หรือ “ดูซิ หนูใส่กระดุมเสื้อได้เองตั้งสองเม็ดแล้ว” หรือ “หนูจำได้หรือคะว่า เมื่อพอกสบู่แล้วต้องเอาน้ำล้างให้หมดแกงจืดหนู ล้างมือได้เองแล้วนะนี่”

มีหลายครั้งที่เด็กขอความช่วยเหลือ เด็กอาจขอให้ช่วยในสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว ก็เหมือนกับคนอื่น ๆ ทั่วไป ที่เด็กจะมีบางวันที่ไม่อยากทำอะไร วันที่หงุดหงิด เบื่อ หรือไม่ค่อยสบาย ทุกคนก็มีความรู้สึกต่าง ๆ ขึ้นกับกาลเวลา เด็กพิการก็ไม่มีข้อยกเว้น ในวาระเช่นนี้หากเด็กขอความช่วยเหลือก็เป็นการดี แม้แต่เด็กที่ช่วยตัวเองได้ดีก็จำเป็นจะต้องรู้ว่าเขายังมีผู้ใหญ่ที่จะพึ่งได้เมื่อต้องการและเด็กก็ควรได้รับเฉพาะแต่สิ่งที่ขอร้อง แต่อาจให้เด็กรู้ว่าหากเขาขอความช่วยเหลือมากกว่านั้นก็มีคนเต็มใจช่วยเขา การช่วยเหลือแบบนี้มักทำในเวลาเล่นเกมส์เพื่อให้เด็กยังคงรู้สึกว่าการประสบความสำเร็จและไม่กลายเป็นคนเฉื่อย ยืนอยู่เฉย ๆ

การทำย้อนกลับ

การทำงานบางอย่างเหมาะที่จะสอนจากข้างหลังไปข้างหน้าดังกล่าวมาแล้ว เช่น การติดชิปเสื้อหนาวหรือกางเกง ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ดึงเสื้อด้านหน้าสองชิ้นมาชิดกันที่ส่วนกลาง
2. เอาปลายชิปใส่ในช่องของอีกด้าน
3. จับปลายชิปให้มัน ดูให้ตรงกัน
4. จับที่รูดชิป
5. ดึงชิปขึ้นมา
6. ผลักที่จับให้บนลงเพื่อจะได้ไม่หลุดง่าย

การสอนย้อนหลังก็โดยหัดให้เด็กทำตั้งแต่ขั้นที่ 6 – 5 – 4 ไปตามลำดับ นั่นก็คือให้เด็กเริ่มทำจากส่วนที่ง่ายที่สุดไปก่อนถึงขั้นที่ยาก และจะยังไม่ทำในขั้น 3 จนกว่าเด็กทำขั้น 4 - 5 – 6 ได้ดีแล้ว เด็กอาจต้องใช้เวลาบ้างแต่ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้เด็กเรียนรู้ได้ในที่สุด

ถ้าเด็กยังคงทำไม่ได้ก็ต้องวางโปรแกรมการสอนใหม่ ครูจะเปลี่ยนลำดับหรือขนาดของขั้นตอนเองจนกระทั่งเด็กทำได้ ครูต้องซื่อสัตย์ที่จะช่วยให้เด็กทุกคนได้เรียนรู้ และสามารถมีทักษะในการช่วยตัวเองได้ ครูต้องพยายามหาวิธีการที่จะช่วยให้เด็กแต่ละคนได้เรียนรู้ เด็กและครูก็จะมีความรู้สึกที่ดีไปด้วยกัน ทั้งความรู้สึกของการประสบความสำเร็จ และช่วยให้เด็กเป็นตัวของตัวเองอย่างอิสระเสรีและมีความมั่นใจ

ดังนั้นครู ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องกับเด็กปัญญาอ่อนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักว่าเด็กเล็ก ๆ จำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะการดูแลตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กพิการ ยิงต้องเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเองตามสภาพความพิการที่เขาเป็นอยู่

ช่วงปฐมวัยเป็นระยะเวลาที่ดีที่สุดสำหรับการฝึกทักษะการช่วยตนเองให้แก่เด็ก การทำเช่นนี้จะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อเด็กเข้าใจและร่วมมือกับครูด้วย การช่วยเหลือของครูจะต้องไม่มากหรือน้อยจนเกินไป

ครูต้องพยายามให้เด็กทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ครูต้องรู้จักแยกย่อยงานแต่ละอย่างเป็นขั้น ๆ หากเด็กทำสำเร็จได้ที่ละขั้นเล็ก ๆ ก็จะไปสู่ความสำเร็จทั้งหมดได้ และจะช่วยให้เด็กมีความมั่นใจในตนเองพึ่งตนเอง และรู้สึกเป็นอิสระเสรีด้วย

การเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้

เด็กปัญญาอ่อนจำเป็นต้องใช้เวลาในการเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นพื้นฐานทางการเรียนในระดับอนุบาลที่สำคัญต่อการพัฒนาความสามารถของเด็กเพื่อให้เด็กแต่ละคนมีศักยภาพที่จะเรียน อ่าน เขียน และคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนอนุบาล หรือชั้นเด็กเล็ก โดยมีเป้าหมายให้เด็กทุกคนมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและช่วยเหลือส่งเสริมเด็กแต่ละคนให้สามารถเรียนรู้ได้ในทุกสถานการณ์ นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาความรู้สึกรอยากรู้อยากเห็น มีความสนใจใฝ่รู้เป็นนิสัย เพราะโดยธรรมชาติและลักษณะของเด็กจะต้องมีความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งรอบตัว อยากสำรวจ อยากทดลอง ไม่ว่าเด็กนั้นจะเป็นเด็กปกติหรือเด็กที่มีความบกพร่อง หรือแม้แต่เด็กปัญญาอ่อนจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากประสาทสัมผัส เช่น การชิมรส การดมกลิ่น โดยจัดประสบการณ์จริงให้โอกาสเด็กได้รับประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง เด็กควรได้สัมผัสจับต้องเรียนรู้เองจากสิ่งของและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นการฝึกใช้ประสาทสัมผัส กระตุ้นให้เด็กเกิดความสงสัย และพยายามค้นหาคำตอบจากคำถามต่าง ๆ ที่ครูถาม เพื่อขยายความสามารถในการคิดของเด็กทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้

ตัวอย่างคำถาม คือ

- * อะไรทำให้น้ำแข็ง
- * เมื่อส่งกระบอกเงาจะเป็นอย่างไร
- * ทำไมปลาจึงอยู่ในน้ำได้
- * ทราจมาจากไหน

นอกจากนี้พ่อแม่ผู้ปกครองและครูต้องเตรียมทักษะพื้นฐานทางการเรียนด้วยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้พัฒนา ด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเคลื่อนไหว สังคม ภาษา ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานการเรียนวิชาการ และจะต้องสอนความคิดรวบยอดรวมทั้งทักษะต่าง ๆ ในช่วงการเตรียมพื้นฐานการเรียนรู้อาจต้องใช้เวลาสั้น สนุกสนานและสร้างความสนใจ

ทักษะต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานทางการเรียนจะเกี่ยวข้องกับการอ่าน การเขียน และคณิตศาสตร์ พ่อแม่ผู้ปกครองและครูจึงจำเป็นต้องฝึกทักษะขั้นพื้นฐานเบื้องต้นต่าง ๆ เพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนวิชาการ โดยจะกล่าวเป็นด้าน ๆ แม้ว่าทักษะเหล่านี้ไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ดังที่ ศรียา นิยมธรรม (2539 : 143) ได้กล่าวถึงกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

ตัวอย่างทักษะพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนวิชาการ คือ

- * ช่วยความสนใจ
- * ทักษะการเลียนแบบ
- * การทำตามคำสั่ง
- * ทักษะการรับรู้ทางการเคลื่อนไหว
- * การรับรู้และการแสดงออกทางภาษา
- * ความคิดรวบยอด
- * ความจำ
- * ความพร้อมทางการอ่าน การเขียน และเลขคณิต

ความสามารถของเด็กในด้านต่าง ๆ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนรู้ด้านวิชาการ ซึ่งต้องอาศัยพ่อแม่ผู้ปกครองและครูที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการสอนอย่างเป็นระบบ ด้วยความตั้งใจสูง ซึ่ง ศรียา นิยมธรรม (2539 : 154 – 159) ได้กล่าวถึงการวางแผนการเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ไว้ดังนี้

การจัดกลุ่มเด็ก

ชั้นเรียนเด็กปฐมวัยจะมีประมาณ 15–20 คน และอาจแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้ 2 – 3 กลุ่ม จำนวนครูและครูผู้ช่วยก็ดูจากจำนวนกลุ่ม ขนาดของกลุ่มควรจำกัด หากมีครูหรือ ผู้ช่วยเพียงพอ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กทุกคนได้รับความสนใจจากครูโดยทั่วกัน การจัดกลุ่มควรเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อให้เด็กได้ใช้วัสดุอุปกรณ์ได้อย่างน้อย 80% ของเวลาเรียน ไม่ควรให้เด็กต้องเสียเวลาคอยนานเกินไป การต้องคอยนั้นทำให้เด็กไม่ตั้งใจ และมีพฤติกรรมอื่น ๆ ที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นได้เสมอในกลุ่มเด็กเล็ก

เด็กบางคนเข้ากับกลุ่มได้ดีหากสมาชิกในกลุ่มมีประมาณ 8–10 คน เด็กเหล่านี้มักเป็นเด็กที่มีทักษะพื้นฐานที่ดี แต่เด็กที่มีประสบการณ์น้อยอาจจำเป็นต้องอยู่ในกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่านี้ ทั้งนี้รวมถึงเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมและเด็กที่มีพัฒนาการล่าช้าก็ควรอยู่ในกลุ่มเล็ก ๆ กว่านี้ กลุ่มหนึ่งไม่ควรเกิน 4 คน เด็กบางคนต้องการความสนใจตัวต่อตัวในช่วงเวลาสั้น ๆ ซึ่งก็ควรจัดให้ได้เช่นวันละครึ่งอย่างไรก็ดีโดยทั่วไปแล้วก็ควรมีขนาดของกลุ่มราว 5–7 คน สำหรับเด็กวัยก่อนเรียนเมื่อเด็กโตถึงชั้นอนุบาลครูก็อาจเพิ่มจำนวนสมาชิกในกลุ่มให้มากขึ้นอีกได้

ในตอนต้นปีการศึกษาเด็กจะถูกจัดกลุ่มตามอายุ ต่อมาเมื่อมีการวัดทักษะต่าง ๆ ก็อาจจัดกลุ่มใหม่ตามความสามารถของเด็ก อย่างไรก็ตาม เด็กที่มีความสามารถใกล้เคียงกันก็อาจมีความต้องการแตกต่างกัน ครูจะต้องวางแผนการเรียนรายบุคคลสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้เด็กคนเดียวก็อาจไม่ทำพฤติกรรมอย่างเดียวกันในเวลาที่แตกต่างกัน ดังนั้นครูควรประเมินเด็กหลาย ๆ ครั้ง ในโอกาสต่าง ๆ กันในรอบปี เรื่องนี้เป็นสิ่งจำเป็นมาก โดยเฉพาะเด็กที่มีความสามารถปานกลาง เพราะมักถูกมองข้ามไปด้วยครูมักเอาใจใส่หรือมุ่งความสนใจไปที่เด็กอ่อนมากหรือเก่งมาก

เด็กเรียนรู้ทักษะหลายอย่างจากกิจกรรมกลุ่ม แต่ครูต้องตกลงให้แน่ชัดว่า จะดำเนินการอย่างไร กับการทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

เด็กจะแสดงความสามารถต่างกันขึ้นกับงานที่ได้รับมอบหมายด้วย ครูต้องคำนึงถึงพฤติกรรมทางสังคมเท่า ๆ กับเรื่องของทักษะทางวิชาการ ตัวอย่างเช่นอาจมีเด็กขี้อายที่เก่ง ทางวิชาการ เด็กประเภทนี้หากจัดให้อยู่กับเด็กอ่อนก็มักจะดีเพราะเป็นการให้โอกาสให้เด็กได้ฝึก ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อน หรือเด็กที่เป็นเพื่อนที่ดีต่อกันเข้ากันได้ก็ควรให้อยู่ด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ในทางตรงกันข้ามครูบางคนก็เห็นว่าเพื่อนสนิทควรแยกให้อยู่คนละกลุ่ม ทั้งนี้ก็แล้วแต่ว่าครูมีเป้าหมายที่จะฝึกเด็กในเรื่องอะไร

การแนะนำการเรียน

ในตอนต้นปี เด็กบางคนมีปัญหาในการเข้ากับกลุ่มกับเพื่อน ในเรื่องนี้สำหรับเด็กบางคนแล้วไม่ได้เป็นเรื่องง่ายเลย และมักจะเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อเด็กต้องเริ่มเรียนในชั้นเรียนเป็นทางการ การเริ่มเข้าห้องเรียนเป็นทางการนั้นครูต้องพยายามไม่让孩子รู้สึกอึดอัด และมีความสนใจที่จะเรียนเพื่อให้การเรียนที่เริ่มเป็นทางการในชั้นเรียนประสบความสำเร็จ จึงมีข้อแนะนำดังนี้

เริ่มต้นเรียนโดยใช้ช่วงเวลาสั้น ๆ

เริ่มต้นเรียนโดยใช้ช่วงเวลา 3, 4 หรือ 5 นาที แล้วค่อย ๆ เพิ่มขึ้นมากขึ้น เมื่อถึงปลายปีการศึกษาเด็กส่วนมากก็จะสามารถเรียนได้นานถึงช่วงละ 30 นาที

ให้งานเด็กแต่ละคนอย่างชัดเจนว่าต้องทำอะไรที่ไหน

การระบุให้เด็กเข้าใจชัดเจนว่าเด็กจะต้องทำกิจกรรมอะไร ที่ไหน จะช่วยเด็กในเรื่องกิจนิสัยในการทำงานตามลำพัง และควรกำหนดขอบเขตหรือบริเวณที่เด็กจะนั่งทำงานปกติ สักกะหลาดขนาด 15 x 18 นิ้ว เป็นขนาดพอเหมาะสำหรับวางรองให้เด็กทำงาน ยกเว้นการเขียนหรือการวาดภาพ สักกะหลาดจะช่วยลดเสียงและกั้นไม่ให้ของลื่นตกได้ง่าย

ติดชื่อของเด็กแต่ละคนตามที่นั่ง

การติดป้ายชื่อก็เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสนว่าใครจะนั่งที่ไหน และยังช่วยให้เด็กอ่านชื่อตนเอง หรือชื่อคนอื่นได้

เริ่มต้นการทำกิจกรรมหรือใช้วัสดุอุปกรณ์ที่เด็กคุ้นเคย

การใช้ลูกบิดพลาสติกปักบนบอร์ด สีเทียน ตัวต่อ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวอย่าง อุปกรณ์ที่เด็กคุ้นเคยทั้งสิ้น และจะเป็นสิ่งที่ทำให้การเริ่มต้นเรียนของเด็กประสบความสำเร็จ และสามารถทำได้เองโดยลำพัง

อุปกรณ์ประเภทฝึกการใช้มือต้องเตรียมพร้อมที่จะใช้สำหรับแต่ละคนไว้ด้วย ทรายกระร่าเล็ก ๆ หรือกล่องพลาสติกจะใช้งานได้ดี การทำกิจกรรมการใช้มือนี้จะช่วยให้เด็กได้หยิบจับสิ่งต่าง ๆ และมีโอกาสได้ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด

บันทึกไว้ว่าเด็กชอบอะไรมากที่สุด

สิ่งที่เด็กชอบนี้อาจเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรม ครูควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์เหล่านั้นหลาย ๆ อย่าง ต่อมาครูอาจใช้วัสดุที่ทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นรางวัลเมื่อเด็กเริ่มทำงานใหม่ได้สำเร็จ ในลักษณะว่า “ถ้าหนูจับคู่รูปในวงกลมนี้เสร็จครูจะให้หนูเล่นรูปต่อรถไฟได้” เป็นต้น

รู้ว่าเมื่อไรจะเปลี่ยนงาน

ถ้าเด็กไม่ตั้งใจ หรือมีอาการคับข้องใจ ครูอาจหยุดและสังเกตดูเด็ก ปกติรากฐานของปัญหามักจะเริ่มจากจุดนี้ ครูอาจช่วยด้วยโดยการให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติม หรือเปลี่ยนให้ทำอย่างอื่น

มีอุปกรณ์ไว้สับเปลี่ยนใกล้มือ

ครูต้องวางแผนและเตรียมให้พร้อมเสมอ หากพบว่างานที่让孩子ทำยากไปก็จะได้สับเปลี่ยนได้ทันที โดยไม่ทันให้เด็กเกิดการเบื่อก่อน ท้อถอย ทำนองเดียวกันหากงานที่ให้ง่ายไปเด็กจะทำเสร็จเร็วกว่าที่คาดไว้ ครูก็จะสับเปลี่ยนงานชิ้นใหม่ได้

เตรียมทุกอย่างให้พร้อมก่อนเด็กมาถึง

อุปกรณ์ทุกอย่างที่ใช้ฝึกทักษะการเตรียมความพร้อมทางวิชาการจะต้องอยู่ในที่ที่ครูเอื้อมถึง เพื่อไม่ให้ครูต้องละทิ้งเด็กกลางคันเพื่อไปหยิบอุปกรณ์ เพราะหากครูทิ้งกลุ่มไป เด็ก ๆ มักมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ทันที

ตอนเริ่มกิจกรรม ต้องแนะนำเด็กให้รู้ว่าจะทำกิจกรรมอะไร เด็กสามารถทำได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมีคนแนะนำขณะคอยครู หรือขณะพัก เพื่อรอการรวมกิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่กิจกรรมที่ใช้มือ เช่น พวกปั้นซึ่งได้กล่าวแล้วข้างต้น และเป็นสิ่งที่เด็กคุ้นเคยและทำได้อยู่แล้ว

รักษาปฏิสัมพันธ์กับเด็กแต่ละคนและพูดถึงในทางที่ดี

แสดงความสนใจโดยการใช้คำถามและคำวิจารณ์ คำวิจารณ์นั้นจะต้องไม่เป็นการเรียกเด็กตามข้อบกพร่อง คำวิจารณ์ควรเป็นการบรรยายสิ่งที่เด็กทำ เช่น “สมศรี หนูจับคู่ภาพเหมือนรูปสัตว์และดอกไม้ได้ถูกหมดเลย” หรือ “หนูตัดกระดาษได้ตรงเส้นเลย”

จัดกิจกรรมที่让孩子มีโอกาสได้เคลื่อนไหว

เด็กเล็ก ๆ นั้นไม่อาจนั่งนิ่ง ๆ ได้ในระยะเวลาอันยาวนาน ๆ และไม่เป็นการส่งเสริมพัฒนาการแต่อย่างใด จึงควรมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือเปลี่ยนที่นั่งเช่น

- ให้เด็กมาเองงานหรือเอางานมาส่ง
- เล่นเกมส์หาของซึ่งมีในห้อง เช่น หาของที่มีสีแดง ฯลฯ
- ให้เด็กยืนทำงานบางอย่างได้
- ให้เด็กเดินรอบโต๊ะเพื่อสังเกตหรือช่วยเพื่อนได้ในบางกิจกรรม

ทำบทเรียนให้สนุก

สิ่งสำคัญมากสำหรับครูก็คือทำบทเรียนให้สนุกเพื่อเด็ก ๆ จะได้รู้สึกอยากมาเรียน อยากให้ถึงเวลาเรียนในแต่ละวัน และทำให้เด็กมีประสบการณ์ที่น่าพึงพอใจ และประสบความสำเร็จ เด็กจะเติบโตและรักที่จะเรียนหากเขาเรียนแล้วประสบความสำเร็จ ครูเองก็จะมีความรู้สึที่ดีต่อการสอนเช่นกัน คงไม่มีสิ่งใดเป็นรางวัลแก่ครูได้ดีมากไปกว่าการได้เห็น ลูกศิษย์ได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ

จึงอาจกล่าวได้ว่าการเตรียมความพร้อมในการเรียนเป็นเรื่องสำคัญของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย กิจกรรมต่าง ๆ ที่บรรจุไว้เปลี่ยนไปตามโปรแกรมแต่ละอย่างจากง่ายไปยาก กิจกรรมเหล่านี้ส่วนมากมีจุดหมายในการเตรียมความพร้อมทางการเรียน อ่าน เขียน และ เลขคณิต ทักษะเหล่านี้เริ่มจากง่ายไปยาก

การเตรียมความพร้อมในการเรียนจะประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับสิ่งต่าง ๆ หลายอย่าง เช่น การจัดชั้น จัดกลุ่มเด็กซึ่งอาจแบ่งตามอายุ ตามความสามารถ ความสนใจ หรือพัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องนำมาพิจารณาอย่างรอบคอบ การเริ่มต้น กิจกรรมต่าง ๆ จะเริ่มเรียนในปีแรกอย่างไร และจะทำบทเรียนให้สนุกน่าเรียนได้อย่างไร เพื่อให้เด็กเกิดความอยากเรียนและรักการเรียนต่อไป

การเตรียมความพร้อมทางสังคม

เด็กปัญญาอ่อนจำเป็นต้องได้รับการเตรียมความพร้อมทางสังคมเพื่อให้เกิดทักษะการเรียนรู้ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เด็กได้รับการยอมรับชื่นชอบเป็นที่พึงพอใจ ด้วยการเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่เหมาะสม ซึ่งจะแปรเปลี่ยนไปในแต่ละสังคม แต่ละชุมชน หรือกลุ่มเพื่อนบ้าน ซึ่งศรียา นิยมธรรม (2539 : 116-120) ได้กล่าวว่า

โดยทั่วไปแล้วทักษะทางสังคมจะช่วยให้เด็กตอบสนองต่อเพื่อนและผู้ใหญ่ได้อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้านหรือเมื่อออกจากบ้านมาแล้ว หลักสูตรในชั้นอนุบาลต้องรวมเอาโอกาสต่าง ๆ หลาย ๆ อย่างเพื่อให้เด็กเรียนรู้ในเรื่องนี้ เด็กควรเรียนรู้เพื่อที่จะตอบสนองกับความปิติยินดีต่อผู้ใหญ่อื่น ๆ นอกเหนือจากพ่อแม่และญาติ ๆ หรือสมาชิกในครอบครัว เขาจะต้องเรียนรู้การยอมรับในรูปแบบต่าง ๆ เมื่อต้องติดต่อกับเด็กคนอื่น ๆ เขาต้องเรียนรู้ที่จะทำงานตามลำพังแม้จะมีคนอื่นอยู่ใกล้ ๆ และยังคงเรียนรู้ที่จะอยู่อย่างอิสระในโอกาสต่าง ๆ ประการสุดท้ายเด็กต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจความแตกต่าง

ของความคาดหวังจากทางบ้าน โรงเรียน และจากที่อื่น ๆ เมื่อเด็กได้เรียนรู้ครั้งหนึ่งแล้ว เขาก็จะสามารถนำไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านนี้ของเขาให้สอดคล้องกับความคาดหวังต่าง ๆ ต่อไป

การเรียนรู้ทักษะทางสังคม

ทักษะทางสังคมเป็นพฤติกรรมที่เรียนรู้ได้ สังเกตได้ มองเห็นได้ แม้แต่พฤติกรรมที่เราขนานนามว่า “อารมณ์” ก็ตามที่ การจะบอกว่าเด็กมีความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเองอย่างไร ? เห็นอกเห็นใจ ? เกลียดชัง ? อิจฉา ? กลัว ? ก็ดูจากพฤติกรรมทางสังคมซึ่งเด็กแสดงออกมา เช่น หัวเราะขณะกระโดดโลดเต้นบนกระดานกระโดด แบ่งขนมกับเพื่อน วิ่งหนีสุนัข ตัวโตหลาย ๆ อย่างเป็นสิ่งที่เรียนรู้จากขบวนการทางสังคม จากการสังเกตพฤติกรรม

ในช่วงขวบปีแรกของชีวิต การตอบสนองต่อสังคมจะมุ่งอยู่ที่บุคคลใกล้ชิด เช่น พ่อแม่ พี่น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย หรือคนใกล้ชิดที่คุ้นเคยกับเด็ก คนที่เด็กเห็นบ่อยมากที่สุด คนเหล่านี้จะเป็นคนที่เด็กชอบที่จะมีปฏิสัมพันธ์ด้วยมากที่สุด การเล่นเกม “จ๊ะเอ๋” กับพ่อ หรือพี่ ก็จะช่วยทำให้เด็กได้มีโอกาสตอบโต้ทางสังคมได้มากในช่วงวัยทารกตอนกลาง อย่างไรก็ตามก็จะมีช่วงเวลาของการตอบสนองกับบุคคลภายนอกในช่วงนี้ด้วย เช่น ขณะนั่งบนรถเข็นในซูเปอร์มาร์เก็ต หรือ ขณะอยู่บนหลังพ่อ เด็กอาจยิ้มตอบผู้ใหญ่ที่ยิ้มหรือเล่นด้วย เมื่อเด็กนั่งบนเก้าอี้ตัวสูงสำหรับเด็กในร้านอาหาร เด็กอาจมองตามเด็กคนอื่นโดยใช้สายตา และอาจหัวเราะกับเด็ก ๆ ด้วยกัน การเคาะช้อนกับชามขณะนั่งที่โต๊ะอาหาร หรือ ทิ้งช้อนลงบนพื้นครั้งแล้วครั้งเล่าก็เป็นเรื่องสนุกขบขันอย่างยิ่งสำหรับทารก

ยุทธศาสตร์การสอน

การพัฒนาทักษะทางสังคมในขั้นนี้จะพูดถึงการเล่นคนเดียว การเล่นแบบคู่ขนาน และการเล่นแบบร่วมมือกัน เมื่อเด็กอายุ 5 – 6 ปี เด็กส่วนมากจะสามารถเล่นกับเด็กคนอื่นแบบร่วมมือกันได้เป็นส่วนมากแล้ว อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่เหมาะสมนั้นขึ้นอยู่กับ สิ่งแวดล้อมของเด็กเป็นส่วนใหญ่ เด็กจำเป็นต้องมีอุปกรณ์และกิจกรรมการเล่นหลากหลาย ครูของเด็กปฐมวัยและในศูนย์เด็กจำเป็นต้องจัดหาประสบการณ์เกี่ยวกับการเล่นและของเล่น ต่าง ๆ ให้กับเด็ก

ในการจัดการเรียนร่วมในชั้นปฐมวัยก็เป็นความรับผิดชอบของครูที่จะต้องเอาเด็กพิการ และเด็กที่มีพัฒนาการล่าช้ามาเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นทางสังคม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการเอาเด็กพิการ และเด็กปกติมาเล่นด้วยกันนี้เป็นสิ่งที่ได้ประโยชน์ซึ่งครูไม่ควรมองข้ามไป

อย่างไรก็ดี จำต้องชี้ให้เห็นว่า เด็กพิการหลายคนไม่รู้วิธีเล่น ไม่รู้ว่าจะเล่นอย่างไร ดังที่ได้พูดมาแล้วข้างต้นว่าจำเป็นต้องสอน คำถามก็คือว่าจะเริ่มต้นที่ไหนจากการสังเกตอย่างมีระบบของเด็กแต่ละคนเราก็จะได้คำตอบ ครูส่วนมากจะบอกได้ว่ามีทักษะการเล่นแบบใดแล้วบ้าง และครูก็จะบันทึกไว้ว่าเด็กมีพัฒนาการทางสังคมอยู่ในชั้นไหน และครูก็จะเริ่มทำโปรแกรมการสอนรายบุคคลได้

มียุทธศาสตร์การช่วยเหลือเด็กพิการให้เข้าสังคมด้วยกิจกรรมการเล่นในโรงเรียนระดับปฐมวัยหลายวิธี ความสำเร็จของการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านี้ขึ้นอยู่กับทักษะและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของครู ต่อไปนี้จะกล่าวถึงยุทธศาสตร์ต่าง ๆ พอสังเขป

เด็กพิการสามารถเรียนรู้การเข้าสังคมจากเด็กคนอื่นได้เป็นอย่างมากเด็กจะเรียนรู้วิธีเล่น และวิธีเข้าสังคมคือการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยอาศัยการเล่น การเรียนรู้นี้เกิดจากการสังเกตเด็กปกติ และเลียนแบบหรือเอาอย่างเด็กปกติ เพื่อความแน่ใจว่าจะมีพฤติกรรมแบบนี้เกิดขึ้นจริง ครูควรให้เด็กเล่นเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สัก 2-4 คน โดยครูวางแผน กิจกรรมการเล่นไว้หลาย ๆ อย่าง และมีศูนย์การเล่น การวางแผนที่ดีนั้นต้องคำนึงถึงเด็กทุก ๆ คน บ่อยครั้งที่เด็กปกติทำหน้าที่เสมือนเป็น “ครู” ให้กับเด็กพิการ และเด็กทั้งสองประเภทต่างก็ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันเพราะขณะที่เด็กปกติแสดงบทบาทเด็กที่มีพัฒนาการล่าช้ากว่าก็สามารถฝึกและพัฒนาทักษะทางสังคมด้วย

การจัดหาวัสดุอุปกรณ์

วัสดุอุปกรณ์ที่ครูจัดให้เด็กใช้นั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตัวอย่างวัสดุอุปกรณ์และกิจกรรมซึ่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีได้แก่

- การจัดบ้าน
- การเล่นน้ำ
- การระบายสีด้วยกันบนกระดาษแผ่นยาว
- รถบรรทุกและรถยนต์ของเล่น
- เกมสล็อตโตง่าย ๆ
- เครื่องดนตรี

ครูจะต้องคอยดูว่ามีวัสดุอุปกรณ์พอเพียงเพื่อเป็นเครื่องประกันได้ว่าเด็กแต่ละคนในกลุ่มเล็ก ๆ นี้สามารถร่วมมือกันได้ อาจมีอุปกรณ์บางชิ้นที่เหมือน ๆ กันด้วยทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กฝึกการได้เลียนแบบหรือเอาอย่างเด็กคนอื่นโดยการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างเดียวกันใน วิธีทางที่เหมาะสม

อุปกรณ์ที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ ไม่มีรูปแบบตายตัว กิจกรรมที่จะเสริมพัฒนาการแก่เด็กนั้นขึ้นอยู่กับวิธีสอนของครู อุปกรณ์เป็นเพียงสื่อที่จะช่วยให้ครูบรรลุเป้าหมายในการสอนได้สะดวกขึ้น

อย่างไรก็ดี บางครั้งอาจมีวัสดุอุปกรณ์มากเกินไป ในกรณีเช่นนี้เด็กก็มีแนวโน้มจะเล่นเองตามลำพัง หรือทำกิจกรรมเดี่ยวคนเดียว ตัวอย่างเช่น เมื่อมี 3 ล้อเพียง 2-3 คัน ก็จะทำให้เด็กรู้จักรถของเล่นประเภทมีล้อนั้นปกติถ้ามีเพียง 1 : 3 คัน ก็เป็นอัตราส่วนที่กำลังดี หากจัดหาพวกรถล้อเลื่อนให้ครบจำนวนก็จะทำให้พลาดเป้าหมายในการช่วยพัฒนาทักษะทางสังคมแก่เด็ก

การที่ครูจะช่วยเด็กที่ล่าช้าให้เรียนรู้การใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้นจัดเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ไม่เช่นนั้นแล้วเด็กฝึกการก็จะถูกมองว่าเป็นเพื่อนเล่นที่เป็นตัวถ่วงหรือตัวก่อกวน ความสนุกสำราญ และจะทำให้เด็กปกติพากันไม่ชอบเด็กฝึกการโดยไม่จำเป็น ถ้าครูให้การสังเกตและยกย่องชมเชยมากเกินไป หรือสนใจมากเกินไป เด็กจะหันความสนใจมาที่ครูและจะละความสนใจจากการเล่น อย่างไรก็ตามวิธีที่จะให้แรงเสริมทางสังคมโดยไม่รบกวนขัดขวางเด็ก โดยครูสามารถ

- อยู่ใกล้ ๆ และเฝ้ามองอย่างสนใจ
- ยิ้มและพยักหน้าให้ถ้าเด็กหันมาทางครู
- สนใจกิจกรรมต่อไปและไม่สนใจที่ตัวเด็ก
- เอาวัสดุอุปกรณ์มาเพิ่มเพื่อยืดเวลาการเล่นของเด็กออกไปอีก
- ให้ความคิดเห็นที่จะเป็นการเสริมแรง เช่น “อ้อย และแอน สร้างถนนได้ยาวที่สุดทั้งสองสายเลย ครูเพิ่งจะเคยเห็นถนนที่ยาวคราวนี้เอง”

ให้แรงเสริมกับสิ่งที่ใกล้เคียงกับสังคม

ครูจำเป็นต้องจำไว้ว่า ควรให้แรงเสริมแก่เด็กเพื่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเด็กที่ยืนและจ้องมองอยู่เกือบ ๆ จะมีปฏิสัมพันธ์ ครูอาจยืนและจ้องมองเด็กสัก 2-3 ครั้ง และพูดชักชวนให้ร่วมในกิจกรรมด้วยท่าที่เต็มใจรักใคร่ และต่อมาครูก็อาจช่วยเด็กให้มาร่วมเล่น วิธีที่จะช่วยให้เด็กรับบทบาทที่จะเข้ามาเล่นก็โดยการพูดนำของครู เช่น “เข้า

มีผู้โดยสารเพิ่มอีก 2 คน จิราและครูต้องการไปนครปฐมด้วย” หรือ “จิรา เราอ้อยมาฝาก พวกเราทุกคน มากินด้วยกันเร็ว” หรือพูดกับเด็กคนอื่นโดยรวมเด็กคนนี้เข้าไปด้วย เช่น “รู้สึกว่าจะต้องการมือกลองเพิ่มอีกคนในวงนี้ใช่ไหม? เอ้า โดม ช่วยหน่อย โดมเขามีกระบองอินเดียนด้วย”

ช่วยเด็กทุกคนให้เรียนรู้กฎเกณฑ์

เด็กทุกคนควรจะต้องได้รับการช่วยเหลือให้เรียนรู้กฎง่าย ๆ เกี่ยวกับการเล่นด้วยกัน การเรียนรู้กฎเกณฑ์อาจเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักสำหรับเด็กเล็ก ๆ หลายคนบ่อยครั้งที่เด็กพิการหรือเด็กล่าช้าต้องการความช่วยเหลือมากกว่าคนอื่น เด็กที่ล่าช้าอาจต้องการโอกาสที่จะได้สังเกต ตัวอย่างที่ดีนานหน่อย การร่วมมือกันไม่ใช่จะเป็นเรื่องง่ายสำหรับเด็กเล็ก ๆ อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาหนึ่งเด็กส่วนมากก็จะเข้าใจถึงการรอคอย หรือเปลี่ยนแปลง เช่น “อีก 2 ครั้ง จะถึงตาโดมนะ” เป็นต้น ครูสามารถย้ำถึงการรอและผลัดเปลี่ยนกันให้เด็กได้เรียนรู้และเข้าใจได้ เช่น “ดูนะ จิรา มณีกำลังจะขับรถ 2 รอบ คราวต่อไปก็จะถึงรอบของหนูละนับไว้นะ”

เด็กล่าช้าและเด็กพิการอาจได้รับสิ่งต่าง ๆ ง่ายไป แต่ควรระลึกไว้ว่าเด็กเหล่านี้ก็จะต้องเรียนรู้ถึงสิทธิต่าง ๆ เหมือนเด็กทั่วไป เขาจะต้องเรียนรู้ความถูกต้อง ความยุติธรรม ครูจะต้องไม่ใช่ความพิการของเด็กมาเป็นเครื่องต่อรองให้เด็กคนอื่นปฏิบัติต่อเด็กพิการแตกต่างออกไป

ตัวอย่าง : อายุ 4 ขวบ เป็นเด็กตาบอด กำลังเล่นรถไฟไปอยู่บนพื้นห้องบอยหยิบเอาชิ้นส่วนของเธอไปชิ้นหนึ่ง อรสาจับรถไฟของเธอไว้ และรู้ว่าขบวนรถของเธอหายไปชิ้นหนึ่ง เธอก็ส่งเสียงร้อง ครูบอกว่า “บอย เธอมีรถยนต์แล้วนะอรสาบอกสิคะว่า ของฉัน” แล้วครูก็พูดกับบอยว่า “นี่รถของอรसानะ เธอบอกว่าขอคืนคะ”

เราไม่อาจย้ำให้เกินจริงไปว่า กฎเกณฑ์ต่าง ๆ สามารถให้ได้ดีกับเด็กทุกคน ทั้งเด็กปกติและเด็กพิการ แต่เราก็ต้องระลึกไว้เสมอว่า จะต้องไม่มีเกณฑ์ 2 ระดับ เช่น “ห้ามขว้างทรายใส่กัน” กฎนี้จะใช้ได้กับเด็กทุกคนไม่ว่าอายุเท่าไร พิกัดแบบไหน หรือพิการมากน้อย แต่ไหน การยอมให้เด็กคนหนึ่งก่อความทำร้ายเด็กคนอื่นจะทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมอย่างมาก

การวางแผนงานและการจัดโปรแกรมจะช่วยทำให้แน่ใจได้ว่า เด็กพิการที่ยังเล็กนั้นจะเป็นที่ยอมรับของสังคมในชั้นอนุบาลได้ เด็กเหล่านี้ไม่อาจเรียนรู้ทักษะทางสังคมได้โดยปราศจากการช่วยเหลือจากครู แม้แต่เด็กปกติก็เป็นเช่นเดียวกันเด็กปฐมวัยทุกคนต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษในช่วงหนึ่งเพื่อพัฒนาการทางสังคม

สรุป

การเข้าสังคมของเด็กเล็ก ๆ เป็นกระบวนการพัฒนาการที่สำคัญประการหนึ่ง ประกอบด้วยการเรียนรู้ทักษะทางสังคมต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เด็กเข้ากับผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี ทักษะเหล่านี้มักไม่เกิดขึ้นตามลำพัง หรือไม่อาจเรียนรู้และปฏิบัติได้หากเด็กอยู่คนเดียวตามลำพัง การเข้าสังคมเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางสังคม ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่หลังเกิดเล็กน้อย และจะ ปรากฏเป็นรูปแบบเดียวกันในเด็กเกือบทุกคน

พฤติกรรมต่าง ๆ ทางสังคมเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ แม้แต่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ เมื่อเป็นเช่นนี้พฤติกรรมนั้น ๆ จึงสามารถเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงได้แม้แต่เด็กพิการหรือล่าช้า ก็อาจเรียนรู้หรือไม่เรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมได้ ทั้งนี้ต้องอาศัยทักษะความอดทนของผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดูเด็ก

โรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยที่มีการเรียนรู้นั้น เป็นสถานที่ที่ดียิ่งสำหรับเด็กพิการที่จะเรียนรู้ทักษะเบื้องต้นทางสังคม น้อยคนนักที่จะสามารถเรียนรู้และเกิดทักษะได้ด้วยตนเอง การวางแผนและการจัดโปรแกรมพิเศษจึงเป็นสิ่งจำเป็นด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ คือการให้โอกาสหลาย ๆ รูปแบบแก่เด็กพิการที่จะสังเกตและเลียนแบบการจัดหาวัสดุอุปกรณ์และการจัดเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคมให้กับเด็กการเรียนรู้บทบาททางสังคมเป็นประเด็นที่สาม การให้แรงเสริมแก่พฤติกรรมที่เกือบๆ จะเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเด็กพิการและเด็กปกติ ครูต้องแน่ใจว่าเด็กทุกคนเรียนรู้และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เด็กพิการจะต้องได้รับการเรียนรู้ทางสังคมที่เหมาะสม ถึงแม้การเรียนรู้จะต้องใช้เวลานานกว่าและยากกว่าเด็กปกติ แต่ทุกคนก็ต้องเรียนรู้เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่เช่นนั้นแล้วเด็กก็จะถูกปฏิเสธหรือเป็นที่รังเกียจของเพื่อน ๆ ได้